

Janusz Mariański

**Recenzja publikacji:
Cyprian Rogowski, Sakroturyzm w dobie
globalizacji. Studium transdyscyplinarne,
Wydawnictwo Adam Marszałek,
Toruń 2018, ss. 371.**

Globalizacja jest procesem, albo wielością procesów, w wyniku których wspólnoty państwowo-narodowe czy kulturowe zostają zintegrowane w jedno społeczeństwo światowe (globalne), w jeden wspólny świat. Nie można mówić o jednowymiarowej globalizacji, lecz o globalizacjach. Czym innym jest globalizacja w wymiarze ekonomicznym (wszechobecność kapitalistycznej gospodarki rynkowej), czym innym globalizacja światowej polityki. Globalizacja wyraża się przede wszystkim obiektywnie istniejącymi współzależnościami o wymiarach światowych, zarówno na poziomie struktur, jak i agencji społecznych.

Globalizacja jako proces wielowymiarowy obejmuje wszystkie dziedziny życia politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturowego. Dotyczy nie tylko unifikacji sposobów produkcji, sprzedaży i konsumpcji dóbr, ale także ekspansji euroamerykańskiego wzoru cywilizacyjnego i związanego z nim stylu życia. Może w przyszłości doprowadzić do wytworzenia się globalnego ładu gospodarczego i społeczno-kulturowego. Oznacza ona coraz ściślejszą wzajemną zależność między ludźmi, rodzinami, przedsiębiorcami i narodami, a także między gospodarkami i rynkami. Niesie ze sobą wiele pozytywnych aspektów, ale i niepokojące zagrożenia. Pogłębiają się kontrasty między gospodarkami krajów wysoko rozwiniętych i krajów uzależnionych, między ludźmi czerpiącymi korzyści z powstałych możliwości a ludźmi pozostającymi na uboczu. Słabi członkowie społeczeństwa zostają pozbawieni odpowiedniej ochrony, a całe narody muszą walczyć o przetrwanie. Pogarszają się warunki życia ludzi będących w potrzebie. Zróżnicowanie struktury globalizacji w sferze gospodarki i kultury dostrzegają socjologowie, którzy rozważają te problemy ze swoją metodologiczną nieufnością i podejrzliwością.

Globalizacja nie może być redukowana do wymiaru ekonomicznego, ani traktowana jako zjawisko wyłącznie gospodarcze. Z procesami globalizacji jest ściśle związana rewolucja komunikacyjna i rozpowszechnienie technologii informacyjnej. Obok globalizacji ekonomii i finansów istnieje globalizacja kultury jako wynik szybkiego postępu związanego z technologią informatyczną. Kultury nie można sprowadzić do przełomu utylitarnego, w jej centrum jest i powinien pozostać człowiek, z jego godnością i otwartością na wartości transcendentne. Globalizacja wielu dziedzin życia nie może dokonywać się z pominięciem duchowej i kulturowej tradycji narodów. Przekształca ona wiele dotychczasowych aspektów porządku gospodarczego, politycznego i społecznego, jest procesem wielokierunkowym.

Globalizacja nie jest rzeczywistością jednolitą, składa się na nią szereg różnych procesów w obszarze technologicznym, gospodarczym, ekologicznym, społecznym, moralnym i religijnym, które zwykle wspierając się nawzajem lub konkurując między sobą, wpływają na siebie w sposób bardzo skomplikowany. Zjawiska i procesy globalizacyjne dotyczą zarówno wymiarów indywidualnych, jak i społecznych, instytucjonalnych, jak i pozainstytucjonalnych, państwowych, jak i ponadpaństwowych.

Globalizacja ma swój wyraz w mobilności współczesnych społeczeństw, ale nie sprowadza się do różnicowanego i szybkiego przemieszczania się ludności, jednostek i grup społecznych. I tu dochodzimy do kwestii związanych z zagadnieniem turystyki w jego różnych wymiarach, w tym i do sakroturyzmu. W literaturze przedmiotu jest wiele opracowań dotyczących ruchu pielgrzymkowego (turystyka pielgrzymkowa) i ruchu turystycznego o celach religijnych (turystyka religijna), to jednak nie ma opracowania całościowego odnoszącego się do dyscypliny naukowej zwanej sakroturyzmem.

Istniejącą lukę w polskiej literaturze teologicznej, socjologicznej i pedagogicznej wypełnia dzieło znanego badacza prof. Cypriana Rogowskiego, zajmującego się od wielu lat pedagogiką religii. Jest on autorem podręcznika „Pedagogika religii. Podręcznik akademicki” (Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011), redaktorem i autorem wielu haseł w „Leksykonie pedagogiki religii. Podstawy – koncepcje – perspektywy” (Wydawnictwo Księży Werbistów, Warszawa 2007) oraz założycielem i redaktorem naczelnym międzynarodowego rocznika „KERYKS. Forum Pedagogicznoreligijne” (od 2002 roku).

Recenzowana publikacja zawiera przemyślenia Cypriana Rogowskiego dotyczące szeroko rozumianego turystyki jako nauki przekraczającej granice podziału różnych dyscyplin, w tym też sakroturyzmu jako przedmiotu badań transdyscyplinarnych. Badania nad sakroturyzmem są bardzo złożone i można je przeprowadzić

w przekonujący sposób, jeżeli przekroczy się granice kilku dyscyplin naukowych. „Podejście transdyscyplinarne definiowane z dwóch zasadniczo odmiennych perspektyw, jednej jako wewnętrznej metody badawczej i drugiej jako otwarcie i przekroczenie granic do innych obszarów funkcjonowania społeczeństw w zglobalizowanym świecie, sprawiło, że poszerzono zdecydowanie pole badań o te obszary, których nie można w żaden sposób przyporządkować do określonej dyscypliny ze względu na ich ściśle przyjęty podział. Te dwie perspektywy mają taką wspólną cechę, że badania naukowe są tu uważane za podstawowy element dialogu transdyscyplinarnego, w którym pojawiają się nowe wyzwania instytucjonalne, epistemologiczne i metodologiczne” (s. 301).

Studium transdyscyplinarne o sakroturyzmie składa się z sześciu rozdziałów, logicznie ze sobą powiązanych: rozdział I – Branża turystyczna w kontekście przemian społeczno- kulturowych; rozdział II – Wybrane ośrodki kultu religijnego w Polsce; rozdział III – Wybrane ośrodki kultu religijnego na świecie; rozdział IV – Fenomen sakroturyzmu w dialogu interkulturowym; rozdział V - Fenomen sakroturyzmu w dialogu interreligijnym; rozdział VI – Perspektywy sakroturyzmu. Całość opracowania zawiera jeszcze syntetyzujące Zakończenie, Bibliografię oraz Indeks osobowy i rzeczowy.

W rozdziale pierwszym prof. Cyprian Rogowski podejmuje rozważania dotyczące branży turystycznej w kontekście przemian społeczno- kulturowych, przy uwzględnieniu czynników współczesnej globalizacji. Ważne są nie tylko wyjaśnienia terminologiczne odnoszące się do takich pojęć, jak : turystyka, rekreacja, czas wolny, ruch turystyczny, produkt turystyczny, miejsce zamieszkania, społeczeństwo mobilne, ale przede wszystkim pojęcie sakroturyzmu jak przedmiotu badań transdyscyplinarnych. Przedmiot badań zjawiska sakroturyzmu nie sprowadza się tylko do kwestii związanych z turystyką religijną i pielgrzymkową, ale sięga do dialogu interkulturowego, a nawet transkulturowego i interreligijnego, przede wszystkim wiąże ze sobą dwa pojęcia: turystyka i *sacrum*.

Rozdziały drugi i trzeci prezentują wybrane ośrodki kultu religijnego w Polsce (Częstochowa, Licheń, Kalwaria Zebrzydowska, Gietrzwałd, Święta Lipka, Kraków – Łagiewniki, sanktuarium Najświętszej Marii Panny Gwiazdy Nowej Ewangelizacji i św. Jana Pawła II, Święta Góra Grabarka) oraz w świecie (Lourdes, Fatima, Guadalupe, Santiago de Compostella, ośrodek ekumeniczny Wspólnoty Taizé). Pobożność maryjna jest wpisana w historię narodu polskiego, a przede wszystkim obecna jest w sanktuariach maryjnych. Polacy kultywują przywiązanie do Matki Bożej i oddają jej w różnej formie należną cześć.

Kult maryjny jest obecny w wielu krajach Europy i świata. Krótka charakterystyka wybranych miejsc świętych jest bardzo przydatna dla tych czytelników, którzy nie wykazują się szerszą wiedzą religijną. Zrozumienie specyfiki i form oddziaływania sanktuariów pomoże lepiej przyswoić sobie religijne (sakralne) wymiary turystyki. W uprawianiu sakroturystyki podczas różnych spotkań turyści korzystają z duchowych wartości kultury religijnej, tworzonej przez człowieka w jej rozmaitych wymiarach i formach.

W rozdziałach czwartym i piątym Autor rozważa relacje religii i kultury, a w tym kontekście sakroturystykę jako rzeczywistość interkulturową i interreligijną. Ważne znaczenie ma tu usytuowanie chrześcijaństwa i Kościoła katolickiego w kontekście innych religii monoteistycznych (judaizm, islam) oraz wielkich religii świata (hinduizm, buddyzm, konfucjanizm, taoizm). W sposób zwięzły, ale wystarczający, charakteryzowana jest doktryna poszczególnych religii oraz wyznań chrześcijańskich i pozachrześcijańskich, połączona z charakterystyką miejsc kultu religijnego. Dialog międzyreligijny i międzykulturowy jest wylegitymizowany odwoływaniem się do nauczania Kościoła katolickiego, zwłaszcza Papieży: Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka.

W piątym rozdziale Cyprian Rogowski zawarł wiele treści koniecznych do zrozumienia wielkich religii świata, co jest niezbędne w dialogu interreligijnym rozwijającym się w kontekście globalizacji. Ukazał nie tylko zwięzłą historię wielkich religii świata, ale i ich doktrynę religijną i moralną, stosunek do kultury i przemiany dokonujące się w tych religiach. Materiały zawarte w tym rozdziale są niezbędne dla wyjaśnienia fenomenu sakroturystyki w perspektywie dialogu interreligijnego. Turyści w kontakcie z przestrzenią sakralną, jeżeli rozumieją przesłanie poszczególnych religii, lepiej mogą doświadczać *sacrum*, przekraczając próg świątyń niechrześcijańskich i być otwartymi na dialog z ludźmi wyznającymi te religie.

Dialog interkulturowy i interreligijny mogą prowadzić jednostki świadome własnej tożsamości kulturowej i religijnej. Bez poznania własnego dziedzictwa kulturowego i własnej religii prawdziwy dialog nie jest możliwy. Globalizacja sprzyja współpracy między poszczególnymi wyznaniem i religiami, staje się ona coraz bardziej widoczna w różnych dziedzinach życia ludzkiego. Sakroturystyka może także sprzyjać dialogowi międzyreligijnemu. Proces globalizacji do pewnego stopnia sprzyja religijności, chociaż niekoniecznie w takich formach, jak uczęszczanie do kościołów, meczetów czy synagog.

Pogłębiona analiza sakroturystyki znajduje się w rozdziale VI, do pewnego stopnia najważniejszym w całym opracowaniu. W wyniku przeprowadzonych

analiz teoretycznych i empirycznych została sformułowana następująca definicja autorska sakroturyzmu: „Sakroturyzm jako jedna z form desekularyzacji w globalnym świecie, to taki rodzaj indywidualnego lub grupowego turystyki do miejsc kultu religijnego, podczas którego dochodzi do odkrywania i przeżywania sfery sacrum w dialogu transkulturowym i transreligijnym” (s. 305).

Autor postrzega sakroturyzm jako przestrzeń pedagogiki kościelnej (sakralnej), jako przestrzeń fenomenu spotkania, jako przestrzeń historii, sztuki i muzyki, jako przestrzeń duchowości oraz jako przestrzeń ekologii integralnej. Takie wieloaspektowe spojrzenie na sakroturyzm w dobie globalizacji stanowi solidny fundament w poszukiwaniu dróg do dialogu z różnorodnością kultur i religii. To właśnie religie, związane z rozwojem kultury, usiłują odpowiedzieć na fundamentalne pytania dotyczące ludzkiej egzystencji i całego świata, wskazać na odpowiednie zasady i wartości, a także obrzędy sakralne, zbliżające człowieka do Transcendencji. Sakroturyzm może być postrzegany jako czynnik interkulturowej i transkulturowej integracji, poprzez odkrywanie cech wspólnych i cech szczególnych pomiędzy religiami.

W uprawianiu sakroturyzmu zwracamy uwagę na historię danych kultur i religii. Przestrzenie sakralne w swoim spektrum celów i zadań z jednej strony przedstawiają historię budowy świątyń, strukturę wnętrza oraz wyposażenie i wystrój, z drugiej strony wskazują na intencje przekazu, w których zakodowane są pamiątki historii ludzkiej i religijności. Na przykład objaśnienie i zrozumienie symboli i tradycji form chrześcijańskiej przestrzeni sakralnej pozwala odkryć, czym jest Kościół w kontekstach społeczno-kulturowych, jakie treści stanowią o tym, czym on jest, pozwalają jednostkom odkrywać także sens ich życia i działania. Obiekt symbolizujący przestrzeń kościelną umożliwia zinterpretowanie na nowo tradycji chrześcijańskiej i kształtowanie osobistego doświadczenia moralnego czy religijnego. Treści dotyczące historii kościoła czy świątyni podczas zwiedzania obiektu sakralnego są nieodzowne, ponieważ służą one rozwojowi wrażliwości duchowej i moralnej, co ma ogromne znaczenie dla międzyludzkiej egzystencji.

Sakroturyzm jest postrzegany jako przestrzeń sztuki i muzyki, które wpisują się w obszar przestrzeni sakralnej, związanej z przekazem znaczenia symboli chrześcijańskich. Autor opracowania przywołuje wiele tekstów, zwłaszcza dokumentów soborowych i papieskich, jak również z literatury przedmiotu, aby przekonywająco przedstawić sakroturyzm w perspektywie sztuki i muzyki. Obecne praktyki w obszarze sakralnym świadczą o tym, że wyjazdy grupowe coraz częściej łączą zwiedzanie obiektów sakralnych i dzieł sztuki ze słuchaniem koncertów muzyki

kościelnej, zwłaszcza w bazylikach katedralnych i kościołach. Słuchanie takiej muzyki niewątpliwie uwrażliwia sferę zmysłową człowieka i wprowadza go w inny sposób przeżywania swojego bytowania.

Wszystkie wymiary sakroturyzmu, jak fenomen przestrzeni sakralnej, spotkania, historii, sztuki i muzyki wpisują się w szeroko rozumianą przestrzeń duchowości i to niezależnie od różnorodności kultur i religii, w tym i duchowości ekologicznej. W rozumieniu Cypriana Rogowskiego sakroturyzm jest czymś znacznie więcej niż turystyką pielgrzymkową czy turystyką religijną. Jest on wieloaspektowym i pogłębianym przeżywaniem *sacrum* w życiu ludzi przemierzających się w przestrzeni geograficznej w społeczeństwie mobilnym, przeżywających *sacrum* w kontekście różnych kultur i religii. W uprawianiu sakroturyzmu znaczącą rolę odgrywa funkcja dziedzictwa kultury oraz kultur w ich wzajemnym oddziaływaniu. Sakroturyzm może przyczynić się do zbliżenia tych kultur, zrozumienia ich istoty, szczególnie w wymiarze interkulturowym i interreligijnym, z zastosowaniem adekwatnych kryteriów hermeneutycznych.

Sakroturyzm w warunkach globalizacji i sekularyzacji wpisuje się dobrze w dyskusje socjologów na temat sekularyzacji i desekularyzacji w odniesieniu do *sacrum*. Współczesne przemiany społeczno-kulturowe rzutują z pewnością na miejsce i rolę *sacrum* w społeczeństwach zwanych ponowoczesnymi. Według niektórych socjologów ponowoczesność przeciwstawia się *sacrum*, według innych – nie eliminuje ona *sacrum*, ale przyczynia się do tego, że zmienia ono swoje kształty, nie zanika, lecz zmienia swoje miejsce w społeczeństwie, ujawnia się w nowych postaciach w Kościołach, poza Kościołami i religiami (tzw. płynne *sacrum*).

Jeżeli nawet w warunkach sekularyzacji i agresywnego sekularyzmu *sacrum* jest wypierane z życia publicznego, to wygnane *sacrum* powraca w innych miejscach i formach oraz dziedzinach, z których ono do pewnego stopnia wyemigrowało. Przybiera szaty różnorodnej duchowości luźno związanej z religią lub w ogóle z nią niezwiązaną, pojawia się w gospodarce, biznesie, sporcie, polityce i w sakroturyzmie. Można by powiedzieć, że sakroturyzm jest jednym z wielu znaków desekularyzacji we współczesnym świecie, w którym *sacrum* nie zanika, lecz przybiera nowe i rozmaite formy.

Książka Cypriana Rogowskiego „Sakroturyzm w dobie globalizacji” ma charakter nowatorski, nie ma zbyt wielu odpowiedników w literaturze światowej. Ma przede wszystkim walory teoretyczne (wyjaśnienie podstawowych pojęć, opracowanie podstaw i założeń sakroturyzmu, wyodrębnienie problematyki, ustalenie relacji do innych subdyscyplin naukowych). W tym kontekście relewantne

jest tu podejście metodologiczne (metody i techniki badawcze oraz przykłady ich zastosowań w praktyce oraz własne doświadczenia badawcze z wykładów i seminariów naukowych w uniwersytecie w Olsztynie i w Vechcie w Niemczech oraz ze spotkań z Hansem Höffmannem właścicielem największej w Europie firmy turystycznej) oraz praktyczne (rekomendacje dla działalności Kościołów i religii, instytucji z branży turystycznej, dla osób studiujących kierunek „turystyka i rekreacja” oraz zatrudnionych w przemyśle turystycznym).

Jest to pionierskie opracowanie naukowe, będące zaproszeniem skierowanym do wszystkich zainteresowanych rozwojem teorii i praktyki sakroturyzmu, będące nie tylko inter- ale i transdyscyplinarną perspektywą badawczą, uwzględniającą osiągnięcia wielu dyscyplin naukowych, jak historia turystyki, psychologia, socjologia, ekonomia, ekologia, ale i teologia oraz filozofia turystyki. Na koniec warto przytoczyć myśl wybitnego znawcy zagadnień z zakresu pedagogiki religii, pedagogiki pokoju i socjoteologii z Uniwersytetu w Vechcie (Niemcy) prof. Egona Spiegela („Wprowadzenie”):

Obszerna monografia Cypriana Rogowskiego na temat sakroturyzmu, jak dotychczas jest pierwszym, awangardowym i unikalnym projektem, widzianym w horyzoncie szerokiego rozumienia pojęcia religii i religijności. Stąd też wyjątkowość jego badań w tym obszarze polega na przewyżczeniu wąskiej koncepcji religii. Takie właśnie podejście do zjawisk religijnych umożliwia przede wszystkim adekwatne spojrzenie na religie czy miejsca święte w świetle tego, co jest im wspólne [...]. Sakroturyzm Rogowskiego polega na tym, że nie tylko wprowadza w ten labirynt rzeczywistości religijnych, ale również ułatwia z niego wyjście. Rogowski prowadzi przez. Innymi słowy: sakroturyzm Rogowskiego przełamuje naiwne refleksje i otwiera możliwości refleksyjnej przestrzeni kompleksowych interpretacji pojęć religijności i religii. Sakroturyzmu jako dyscypliny naukowej na przykładzie niniejszej publikacji nie można mylić z sakroturystyką jako praktycznym polem działania (s. 18 i 21).

Janusz Mariański, prof. dr hab.

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

